

על גאולת ישראל בימינו

הרב חיים דוד הלוי

שו"ת עשה לך רב חלק א סימן ג' - כיצד באה גאולת ישראל בידי מנהיגים פורקי עול תורה ומצוות

שאלה:

אינני מתכוין לקנטר אותך חלילה. אני מעריך אותך כ...² אך תמוה לי איך בכל זאת נתפסת להשקפה ציונית פסולה. קראתי במאמריך ובספריך בהם אתה מביע אמונה חזקה ואיתנה כי אכן דור זה שאנו חיים בו הוא תקופת ה"אתחלתא דגאולה". כיצד אפשר לקבל הנחה זאת כנכונה, כאשר מנהיגי התנועה הציונית מאז הוסדה ועד עתה הם פורקי עול תורה ומצוות. וגם בראש המדינה, שלדעתכם הציונים - הדתיים, היא "ראשית צמיחת גאולתנו", עומדים שוב אותם פורקי עול תורה ומצוות. האם טחו עיניכם מראות, ולבותיכם מהבין? עליכם נאמר: השמן לב העם הזה ... האם לא מצאה ההשגחה העליונה, שליחים נאמנים יותר להביא לגאולת ישראל, מלבד פורקי עול אלה, החוטאים ומחטיאים? ... סלח לי על הביטויים הקשים, כי לבי דוי עלי. אם לא תקפיד ותענה על שאלתי, אודה לך מאד.

(השואל הוזמן לשיחה מעמיקה ויסודית שנמשכה כמה שעות, ובסיומה יצא לפחות בהרגשה שאין הוא צודק כל כך, הדברים נמסרו אז לפרסום בעיתונות, וניתנים כאן כפי שראו אור בשעתו).

תשובה:

לעניות דעתי, היה דבר זה מחויב המציאות בגאולה טבעית, בחינת "בעתה" אשר לה זכה דורנו. בחזון בלעם נאמר: "אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת" (במדבר כד יז). מקרא זה מתייחס לגאולת ישראל העתידה באחרית הימים וכתרגומו של יונתן בן עוזיאל: "וירוקן כל בני דשת משירייתה דגוג דעתידין למסדרא קרבא בישראל ויפלון פגריהון כולהון קדמהון" (תרגום עברי: וירוקן כל בני שת מחנותיו של גוג העתידים לערוך מלחמות בישראל, ויפלו פגריהם כולם בפניהם). ואור החיים הקדוש כתב לפרש המקרא כך: כל הנבואה במלך המשיח נאמרה, ויתבאר עפ"י אמרם: זכו – אחישנה, לא זכו – בעתה. והיא (רוצה לומר: גאולת "בעתה" במידה שלא זכו) רחוק מופלג. וכנגד זכו אמר אראנו. ויכול להיות שאינו רחוק, וכמאמרם אם חוזרים בתשובה מיד נגאלים ולא יעבור עליהם בגלות אפילו יום אחד, וכנגד קץ בעתה אמר אשורנו, כמי שצופה למרחוק, כי קץ בעתה ארוך עד מאד...³ ואם תהיה הגאולה בזכות ישראל, יהיה הדבר מופלא במעלה, ויתגלה הגואל לישראל מן השמים במופת ואות כמבואר בספר הזוהר, מה שאין כן כשתהיה הגאולה מצד הקץ ואין ישראל ראויים לה... תבוא בחינת עני ורוכב על חמור... וקם שבט מישראל, פירוש שיקום שבט אחד מישראל כדרך הקמים בעולם דרך טבע, על דרך אמרו: ושפל אנשים יקום עליה... ויעשה מה שנאמר בסמוך (רוצה לומר: "ומחץ ... וקרקר...").⁴ הנה ברור היה לחכמי ישראל, שגאולה "בעתה" תבוא כדרך הקמים בעולם דרך טבע, ואף גם זאת, לא בידי בני בחירי האומה שומרי תורה ומצוות.⁵

¹ שו"ת עשה לך רב נכתב ע"י הרב חיים דוד הלוי 1924-1998 פוסק והוגה דעות. כיהן כרב הראשי של תל אביב-יפו (תשל"ג – תשנ"ח), וכרב הספרדי הראשי של ראשון לציון (תשי"א – תשל"ג). זוכה פרס ישראל לספרות תורנית ופרס הרב קוק. מתוך ויקיפדיה.

² נראה שכאן הרב הלוי השמיט את תארי הכבוד שהשואל חלק לו.

³ על בסיס הפסוק בישעיהו ס כב: "אָנִי ה' בְּעֵתָהּ אֲחִישְׁנָהּ", בססו חז"ל את המאמר: "זכו - אחישנה, לא זכו – בעתה" (סנהדרין צח ע"א). הרב חיים דוד הלוי מחבר פסוק ודרשה זו עם הפסוק את נבואת בלעם שאתו פתח את התשובה לעיל, במדבר כד יז: "אֲרָאֲנוּ וְלֹא עָתָה אֲשׁוּרְנוּ וְלֹא קְרוֹב דָּרֶךְ כּוֹכַב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמַחֵץ פְּאֵתֵי מוֹאָב וְקִרְקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת". אראנו הוא גאולה קרובה בדומה לאחישנה, ואילו אשורנו היא גאולה רחוקה בדומה ל"בעיתנה", היינו בזמן מהזמנים.

⁴ כוונתו כאן לסיום הפסוק המלא נבואת בלעם שאתו פתח את התשובה לעיל, במדבר כד יז: "אֲרָאֲנוּ וְלֹא עָתָה אֲשׁוּרְנוּ וְלֹא קְרוֹב דָּרֶךְ כּוֹכַב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמַחֵץ פְּאֵתֵי מוֹאָב וְקִרְקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת".

⁵ וכאן הוא מחבר את הגאולה הניסית והמופתית (השמיימית והמשיחית) עם "אחישנה" ועם "אראנו". ואילו את "בעתה" ואת "אשורנו" – עם גאולה בדרך הטבע, גאולה כי הגיע הקץ (השעה) וקם שבט מישראל "כדרך הקמים בעולם דרך טבע".

בלעם ראה את שתי האפשרויות, גאולת זכו - אחישנה, וגאולת לא זכו - בעתה. אך רבותינו חכמי התלמוד כבר ידעו כנראה מתוך המציאות, שאין כל סיכוי לגאולת "זכו אחישנה", וציפו לגאולת "בעתה", והדבר מובע במדרש בצורה פיוטית, כוויכוח שבין ישראל לאביהם שבשמים: השיבנו ה' אליך ונשובה - אמרה כנסת ישראל, רבש"ע שלך היא (כלומר בידך הדבר) "השיבנו". אמר להם, שלכם היא, שנאמר שובו אלי ואשובה אליכם. אמרה לפניו: ריבוננו של עולם, שלך היא, שנאמר... ולכך נאמר השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם (מדרש רבה סוף איכה).⁶ הויכוח נסתיים איפוא בנצחונה של כנסת - ישראל, ובכך הביעו רבותינו את ייאושם המוחלט מן האפשרות שישאל יחזרו בתשובה ויזכו לגאולת "אחישנה", וכנראה שגם חכמי האמת⁷ חשבו כך (עיין בספרנו "מפתחות הזוהר ורעיונותיו" ערך "ארבע גלויות" עמוד 36).

מסיבה זאת סידרו רבותינו (בסנהדרין צ"א) את מערכת סדר הגאולה במשך שבע השנים שבסיומן יבוא משיח בן-דוד, שנות יסורין רעב ומלחמות. ולאותן מלחמות שיקדמו לגאולה קראו (במסכת מגילה יז ב) "אתחלתא דגאולה". מכאן שברור היה להם שיש לצפות לגאולה שתבוא דרך טבע ובמלחמות, שאילו ציפו וקיוו לתשובת ישראל ולגאולת "אחישנה" לא היה מקום לכל הנ"ל, כי הלא אז "היה הדבר מופלא במעלה במופת ואות" כדברי הרב אור החיים לעיל בשם ספר הזוהר.

הגלות הקשה והדווייה שבה סבל עם ישראל לא סבל גופני בלבד, אלא גם השפלה נפשית חמורה, גירשה ממחשבתו כל שמץ של תקווה שתאפשר לו התנערות טבעית מן הגלות, ושיבת שבותו כבתחילה "כדרך הקמים בעולם דרך טבע". ודין היה לחשוב כך,⁸ שמא יכול היה עם דווי וסחוף, מפוזר בכל קצווי תבל, נאבק על קיומו במאמץ עליון, כשענפים רבים ממנו נכרתים בכל דור ודור, מי בחרב ומי בשמד, לחשוב על תחיה לאומית, קיבוץ גלויות, והקמת מדינה דרך טבע? לכן, נאלצו חכמי וסופריו, דרשניו ומגידיו, להשריש בקרבם את האמונה בגאולה שמיימית, שכולה נס ופלא. לגאולה כזאת יכול היה לצפות, כי ממנו יתברך ודאי לא ייפלא כל דבר.⁹

אט - אט הלכה והשתרשה באומה האמונה בגאולה נסיית - שמיימית, ואכן היתה זאת עוגן הצלה לעם, לבל תאבד אמונתו בגאולתו העתידה, ולבל ישקע בייאוש שבסופו אבדן. אך מאידך, הביאה אמונה זאת רפיון מוחלט באומה, שישבה וציפתה באפס מעשה לגאולה העתידה, פרט לניסיונות סרק ידועים בהיסטוריה, שנסייתו באסון.¹⁰

וכאשר הגיעה עת דודים לגאולת ישראל בחינת "בעתה" ורצתה ההשגחה העליונה להתחיל בקיבוץ - גלויות כהכנה לקראת ה"אתחלתא דגאולה", והכל דרך טבע כראוי לגאולה מסוג זה, אז היתה אותה אמונה בת דורות רבים, בגאולה נסיית - שמיימית לרועץ. ודווקא שלומי אמוני ישראל הם שלחמו בשצף קצף נגד הציונות המדינית, שעסקה, ברצון הבורא, בהכשרת הדרך לגאולת ישראל דרך טבע.¹¹

⁶ ראו דברינו [שובו אלי - השיבנו אליך](#) בשבת שובה.

⁷ הקבלה?

⁸ נכון היה בשנות הגלות הארוכות והקשות לחשוב כך.

⁹ מחד גיסא לחז"ל היה ברור "שיש לצפות לגאולה שתבוא דרך טבע ובמלחמות", היינו גאולה על דרך הטבע כפי שכתב בקטע הקודם. מאידך גיסא, נאלצו חכמי ישראל לאורך הדורות, עקב התארכות הגלות וריבוי הצרות שגזרו רפיון וחוסר אונים על העם שהיה מפוזר בגלויות רבות ורחוקות, להשריש דווקא את הגאולה השמיימית. זה המלכוד (הפרדוקס) הקשה לתוכו נקלע מוטיב הגאולה, כפי שהוא כותב גם בקטע הבא. ועל דבריו שחז"ל הם שהנחילו את האמונה בגאולה הטבעית, אפשר כמובן לחלוק. בפרט לאחר הכשלוך הגדול של מרד בר כוכבא. קשה גם להתעלם מספרי הנביאים בהם מוטיב זה כבר קיים.

¹⁰ כמו דוד אלרואי, דוד הראובני, שבתאי צבי, יעקב פרנק ועוד. ראו [רשימה נכבדה של משיחי שקר](#) באתר המכלול. קטע אחרון זה הוא אמירה חזקה ביותר על הסכנה שבציפייה למשיח "באפס מעשה".

¹¹ מגיע ה"בעתה", "עת דודים לגאולת ישראל", רצון ההשגחה העליונה להתחיל בקיבוץ גלויות, אבל העם שקוע באמונה הניסית-שמיימית ולא שומע את "רצון הבורא". ובאמת, מה היה הסימן של "רצון הבורא" וההשגחה העליונה להתחיל בקיבוץ גלויות? סתם הרב חיים דוד הלוי ואנו נציע שתי אפשרויות. האחת, התעוררות הלאומיות והגיבוש המדיני שאירע בעת החדשה (מאות 18-19) באירופה בפרט שהיה סימן לעם ישראל: איפה הלאומיות שלך (ומה גם שהתעוררות הלאומיות לוותה באנטישמיות לאומנית חדשה). השנייה, עצם העובדה שבלבות החלוצים התעוררה הכמיהה לארץ, היא הסימן. רצון ההשגחה היה בלבות ומוחות החלוצים.

מעשה, מי היה מסוגל לזרז את הליכי הגאולה כרצון ההשגחה העליונה, אם לא אלה שפרקו מעליהם כבר את האמונה בגאולה מן השמים כל עיקר, ולדעתם הם עסקו בתחיה הלאומית "בדרך הקמים בעולם דרך טבע", מבלי שאף יחושו שבכך הם כלים בידי ההשגחה העליונה לקידום מטרותיה ההיסטוריות?¹²

אמנם, זכו גם מעטים משלומי אמוני ישראל שומרי תורה ומצוות, ובראשם גם רבנים וגדולי תורה, לתת יד לגאולת האומה, אך בדרך כלל באה גאולה זאת ע"י אנשים חילוניים כראוי לגאולת "בעתה". כך נראה לנו להסביר את מהלכיה של ההשגחה העליונה, לאחר מעשה, באשר נצטרפו הליכים רבים של הגאולה אחד לאחד, ונצטיירה תמונה ברורה ומקיפה גם לעיניו של בשר ודם.¹³

התקווה והאמונה היא, כי נמצאים אנו כבר בסיומה של ה"אתחלתא דגאולה", ומהרה נזכה לראות אור חדש על ציון בגאולתנו השלימה.

הרהורים ומחשבות

את הדברים הנ"ל כתב הרב הלוי בשנות השבעים של המאה העשרים, כעשרים-שלושים שנה לאחר הקמת המדינה. לשיטתו, כל מה שאנחנו רואים הוא אתחלתא דגאולה, החלוצים החילוניים היו "כלים בידי ההשגחה העליונה" ומהרה יאיר אור חדש על ציון ותבוא הגאולה השלימה. מעניין לחשוב מה היה הרב הלוי אומר אילו זכה לחיות בימינו? האם חמישים שנה אחרי שכתב מה שכתב, והמדינה עדיין ביסודה מדינה חילונית, האם היה עדיין מחזיק בדעתו שהכל זמני ואמצעי ואתחלתא דגאולה כמבוא וצעד ראשון מקדים לגאולה השלמה? אפשר שממרחק הזמן של ימינו, "רצון ההשגחה" יתפרש קצת אחרת. הציונות החילונית לא הייתה רק משהו זמני, חלוץ לפני המחנה. הציונות החילונית לא רק בנתה יישובים, סללה כבישים והפריחה את השממה, וגם לא רק הביאה עולים לארץ ופתחה כלכלה משגשגת, מערכת בריאות וחינוך לכל, צבא מיומן, מערכת משפט, שירותי רווחה וכו'. הציונות החילונית הקימה את מדינת ישראל, היא מלכות ישראל בימינו, ועצבה את דמותה במדינה דמוקרטית במבנה שלטוני שאיננו 'הלכות מלכים' עפ"י דיני התורה. משולש הרשויות: מחוקקת, שולטת ושופטת. הציונות החילונית, עוד לפני הקמת המדינה, עצבה דפוסי חברה מודרנית והתנהלות לאומית, כגון מעמד האשה, היחס לאומות העולם, חשיבות עולם המדע, חינוך גופני, תרבות כללית – תחומי חיים שאינם כלולים ב'תורת ישראל' המסורתית. האם ייתכן שזה סוד "רצון ההשגחה", שהבית השלישי יהיה דווקא במבנה של מדינה דמוקרטית מודרנית (ויהודית כמובן), ואין זה רק 'גשר' או דבר מה זמני, אלא היעד והמטרה. כמובן עם שכלול מתמיד ועמידה על המשמר. כל הטוב והנאצל שבמסורת ישראל, כל העולם התורני שהרב חיים דוד הלוי היה מעמודי התווך שלו, אבל במסגרת של מדינה דמוקרטית מודרנית. האם זה 'רצון ההשגחה' לטווח הרחוק? האם זה פשר 'מלכות ישראל' בימינו?

חג שמח

ושנזכה לגאולה השלימה
מחלקי המים

¹² הפתרון למלכוד ולפרדוקס אליו נקלעה האמונה בגאולה של עם ישראל, היה להפקיד את ה"בעתה", את הגאולה על דרך הטבע, בידי אנשים שפרקו מעליהם את "האמונה בגאולה מן השמים". דברים ברוח דומה כתב גם הרב קוק ... אבל יש להודות שזה מהלך דתי-אמוני נועז ומיוחד. אמנם נסותרות דרכי ההשגחה, אבל לאחר אלפי שנות גלות, לא נמצאה דרך אחרת לגאול את עם ישראל? מדוע התחיה הלאומית חייבת להיות בידי אנשים שפרקו מעליהם לא רק את האמונה בגאולה שמיימית, אלא אמונה, תורה ועול מצוות בכלל? בה בעת, אי אפשר שלא להתפעל מהאמונה של הרב חיים דוד עצמו ברצון ההשגחה. אם אמנם כך אירע, ושיבת עם ישראל לארצו הצליחה בדרך זו, חייב להיות שזה גם רצון ההשגחה.

¹³ ואם אמנם היו גם חלוצים משלומי אמוני ישראל, מדוע הם נדחקו לפינה? למה הם לא הפכו להיות הגורם הדומיננטי והמוביל כפי שציפו מבשרי הגאולה דוגמת תלמידי הגר"א, הרב אלקלעי, הרב מוהליבר, גוטמכר ועוד?